

ומשנינן: שאני רבי ינאי, שנוח להם לעניים בזה שלוחה. דכמה דמשתהי המעות בידיו ואין לו לפרוע, מעשה [הרי הוא כופה] לציבור, שאומר שאין לו מעות לחלק וכופם לתת, ומייתי להו, ויש רווח לעניים.

תנו רבנן: ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת — אסור לציבור לשנותה לצרכי ציבור אחרים.

סבר רבי חייא בר אבא למימר: לא שנא לדבר הרשות, ולא שנא לדבר מצוה אסור.

רבה בר אבוח אמר רב: האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לעצמו ובין לאחר, בין אמר עלי ובין אמר זו. והכל מפורש בדברי ר' נחמן עצמו.

ת"ר: האומר סלע זו לצדקה, עד שלא באתה ליד גבאי מותר לשנותה ללוותה⁽⁹⁶⁾ לצורכו, משבאתה ליד גבאי⁽⁹⁷⁾ אסור⁽⁹⁸⁾ לשנותה⁽⁹⁹⁾.

ב-1 ומקשינן: איני והא ר' ינאי שהיה גבאי צדקה, יזיף לוח ממעות צדקה לצרכו ופרע. ואיך עשה כך? והרי הן כבר ביד גבאי.

ולפי זה החמיר המרדכי במי שנדר לחלק בעצמו צדקה לעניים, שאסור לו ללוות את הכסף כשיש עניים, כיון שראוי לחלק מיד שוב אם יעכב את הכסף בידו עובר מיד בכל תאחר.

99. כתב הגרי"ז, שיש לבאר שהטעם הוא על פי מה שכתב הגר"ח, שצדקה לפני שבאה לידי הגבאי איננה ממון עניים אלא רק התפסת שם צדקה. אך כשבא ליד הגבאי שהוא יד עניים שוב היא נהיית ממון עניים.

ולכן לפני שבא ליד הגבאי ועדיין איננו ממון עניים מותר ללוות את הכסף. אך אחרי שבא לידי גבאי וזה כבר ממון עניים שוב אסור ללוות.

והעירו שאם לפני שבא לידי גבאי איננו ממון עניים אם כן, מה שייך הלוואה שיהיה חייב להחזיר, והלא הלוואה היא לכאורה רק בממון ולא בדברים אחרים.

אך הביאו שהרא"ש בתענית למד מכאן דין שיכול אדם ללוות את תעניתו ולפרוע לאחר זמן, והיינו שבאמת בצדקה אין זה ממון ומכל מקום שייך בזה הלוואה, וזה שלמד מכאן הרא"ש ששייך הלוואה בתענית ולפרוע לאחר זמן.

96. בשו"ת אחיעזר [ח"ד סימן ס"ה] ביאר שייסוד ההיתר ללוות את כסף הצדקה, הוא משום שהעניים אינם מקפידים על זה ולכן מותר ללוות.

97. כתבו התוספות שכל זה רק לגבאי, אבל בני העיר יכולים לשנות לצדקה אחרת אפילו כשבא ליד הגבאי, ויש שתי דעות בתוספות אם בני העיר יכולים לשנות רק לדבר מצוה, או שיכולים לשנות אפילו לדבר הרשות מצורכי העיר.

98. מבואר בגמרא בראש השני [ו א] שמי שנדר כסף לצדקה, אם יש עניים מצויים חייב לתת להם מיד, ואם איננו נותן עובר בכל תאחר.

וכתב המרדכי [בבא בתרא פרק ראשון סימן תצא] שכל זה רק כשחבט ממנו גבאי הצדקה את הכסף, אבל לפני שחבט הגבאי איננו עובר בכל תאחר, שהרי אין בידו לחלק את הכסף רק על ידי הגבאי.

וביאר המרדכי שהטעם שבבא ליד גבאי אסור ללוות את הכסף, מפני שעכשיו שהכסף ביד הגבאי הוא ראוי להתחלק לעניים על ידי הגבאי, ואם יעכב את הכסף בידו הרי הוא עובר בכל תאחר מיד.

והוינן בה: למאי אסור לשנותה? אילימא לדבר הרשות, מאי איריא (104) עובד כוכבים דוקא? והרי אפילו בישראל שהתנדב נמי אסור לשנותה.

אלא בהכרח מדובר לדבר מצוה. וטעמא שאסור דוקא משום דעובד כוכבים הוא שנדב, דפעי וצועק למה שיניתם ממה שנתתי. ויש בזה חילול ה'. לפיכך כל זמן שלא נשתקע שם בעלים ממנה אסור לשנותה אף לדבר מצוה. אבל לאחר שנשתקע שוב אין לחשוש לכך ומותר. אבל ישראל דלא פעי, ששומע לדברי חכמים

אמר ליה רב אמאי הכי אמר ר' יוחנן: לא שנו שאסור לשנותה אלא לצרכי ציבור שהם דבר הרשות (100). אבל לדבר מצוה מותר (101) לשנותה.

ומוכיח כך מדאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: עובד כוכבים (102) שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת, עד שלא (103) נשתקע שם בעליה, שעדיין אומרים מנורה זו היא נדבתו של פלוני, אסור לשנותה. משנשתקע שם בעליה [שכבר נשתכח מי הוא הנודב] מותר לשנותה.

ובביאור הגר"א ביאר שמגוי מקבלים לבית הכנסת כמו שמקבלים ממנו קרבן להקריב במקדש. אך מומר לעבודה זרה שאין מקבלים ממנו קרבן הוא הדין שלבית הכנסת לא מקבלים ממנו.

103. בשו"ע [יו"ד רנט ג] פסק והמקור הוא מהירושלמי במגילה, שאם שם הנותן חקוק על הכלי הרי זה נחשב שלא נשתקע שם הבעלים ואסור לשנות.

104. כתבו התוספות, שהיתה יכולה הגמרא להקשות שאם לדבר הרשות אפילו בנשתקע שם הבעלים צריך להיות אסור כי אסור לשנות ממצוה לרשות.

ומבואר שדעת התוספות היא, שלדבר הרשות אסור לשנות אפילו בנשתקע שם הבעלים. אך דעת הרמב"ם שבנשתקע שם הבעלים מותר לשנות גם לדבר הרשות, ומקורו של הרמב"ם אולי מהערת התוספות מזה שלא מקשה הגמרא שאם לדבר הרשות אפילו בנשתקע יהיה אסור, והוכיח מכאן הרמב"ם שבאמת בנשתקע שם הבעלים מותר לשנות גם לדבר הרשות.

100. כתב המרדכי שזה שמותר לשנות רק לדבר מצוה ולא לדבר הרשות, מדובר רק כשכבר השתמשו בזה לדבר מצוה, אבל לפני שהשתמשו למצוה אמנם הנודר חייב לקיים את נדרו ולתת את החפץ לציבור, אבל הציבור יכולים לשנותו גם לדבר הרשות כיון שהזמנה לאו מילתא היא וחפץ שייחדו אותו למצוה לא חל הייחוד ואפשר להשתמש בו לדבר הרשות.

וכאשר כבר השתמשו בו למצוה שמותר לשנותו רק למצוה, כתב המרדכי שמותר לשנותו גם למצוה קלה יותר, ואף על פי שהדין הוא מעלין בקודש ואין מורידין, כל זה רק בתשמישי קדושה אבל תשמישי מצוה מותר להוריד למצוה קלה.

101. בשו"ע [או"ח קנג יד] מבואר שאם הנותן עדיין גר בעיר ומוחה שלא לשנות את החפץ, אסור לשנות אפילו למצוה אחרת.

102. כתב הרמ"א [או"ח קנד יא] שמומר לעכו"ם שנתן שעוה או נר לבית הכנסת אסור להדליק. וכתב הט"ז שכל זה במומר לעבודה זרה, אבל מגוי מקבלים כמבואר כאן שגוי תורם מנורה או נר לבית הכנסת.

זימנין דמוקרי שעזרק ואתי לעיר וידע ששינו ויצעק על כך.

שהתירו לשנות, שפיר דמי, ומזה הוכיח שפיר ר' אמי דאית ליה לר' יוחנן דבישראל שנדב מותר לשנות לצורך מצוה.

מתניתין:

הגוסס והיוצא ליהרג על ידי ב"ד (106) — לא נידר ולא נערך [ומפרש בגמ' הטעם]. ר' חנינא בן עקיבא אומר: יוצא ליהרג נערך, מפני שהמיו של נערך קצובין בפרשת ערכין, ולא בשוויות מכירתו לשוק תלוי הדבר, ולכן לא איכפת לנו בזה שאין לו שיווי להמכר בשוק. אבל לא נידר, מפני שאין דמיו של נידר קצובין אלא חיוב דמיו תלוי בשוויו להמכר בשוק, וזה, אינו שוה כלום.

שעזרק טייעא [עובד כוכבים היה] אינדב שרגא לבי כנישתא דר' יהודה. שנייא רחבא לדבר (105) מצוה קודם שנשתקע שמו ממנה, ואיקפד עליה רבה משום הטעם דלעיל.

איכא דאמרי: שניא רבה ואיקפד רחבא. ואיכא דאמרי: שניא חזנא [שמש] דפומבדיתא ואיקפד רחבא, וגם איקפד רבה.

וטעמו של מאן דשניא, סבר, דלא שכיח שעזרק במתא ולא ידע ששינו. ומאן דאיקפד סבר שמכל מקום אסור לשנות, כי

והמשנה למלך תמה עליו, שאין שום שייכות לשם. כי שם השאלה היא האם אחרי שנגמר דינו למיתה ודאי הרגו אותו או לא, ועל זה יש שני לשונות בגמרא במי שנגמר דינו בבית דין של עכו"ם, אם סומכים על זה שודאי הרגו אותו, ואשתו מותרת, או לא.

אך לענין ערכין, הנידון הוא מחיים, ועל ידי שנגמר דינו למיתה הרי הוא כמת שאין לו ערך. וזה ודאי רק בבית דין של ישראל, שדינם דין. ולא בבית דין של עכו"ם, שאין דינם נחשב דין, וממילא איננו כמת. ואף על פי שגם כשנגמר דינו בבית דין של עכו"ם שוב אין לו מחיר בשוק, מכל מקום, לענין ערכין אין זה משנה כלום, והרי הוא כמו מנוול ומוכה שחין, שאף על פי שאין להם דמים, מכל מקום, ערך יש להם.

והוסיף המשנה למלך, שאם נגמר דינו בבין דין ישראל ואחר כך ברח, גם כן אין חייבים לשלם את ערכו, וכמו בגוסס, שאפילו אם חי אחר כך, לא חייבים בערך שהעריכוהו.

והשפת אמת מביא שבתוספתא ובירושלמי מפורש כדעת הרמב"ם שבנשתקע שם הבעלים מותר לשנות גם לדבר הרשות.

105. בשיטה מקובצת [בהשמטות] הקשה, הרי זה כבר בא ליד גבאי, ובבא ליד גבאי אסור לשנותה. וכתב שיש אומרים שלגבאי אסור לשנות אפילו לדבר מצוה ולבני העיר מותר לשנות לדבר מצוה, ויש אומרים שלדבר מצוה גם לגבאי מותר לשנות, ולבני העיר מותר לשנות אפילו לדבר הרשות, ולשיטה זו מובן שהיה מותר לרחבא לשנות לדבר מצוה כדין גבאי.

106. כתב הרמב"ם [פ"א מערכין הי"ג] שדין זה הוא במי שנגמר דינו למיתה בבית דין של ישראל דוקא ולא בבית דין של עכו"ם.

וכתב הכסף משנה שכך מבואר בגמרא בגיטין שמי שנגמר דינו למיתה בבית דין של עכו"ם איננו נחשב כמת, ולא סומכים על זה להתיר את אשתו.

חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה". כלומר, כל הנחרם ליהרג לא יפדה ערכו, שאינו⁽¹⁰⁹⁾ נערך.

יכול אפילו קודם שנגמר דינו ליהרג, מאחר שעבר עבירה שיתחייב עליה מיתה, שוב אינו נערך? תלמוד לומר לומר בפסוק זה "מן האדם", ללמדנו שרק מקצת מהיוצאים ליהרג אינם נערכים, ולא כל האדם הנהרגים אינם נערכים, אלא יש מהם שנערך, והיינו מי שדינו שיוצא להיהרג אך עדיין לא נגמר דינו.

ומקשינן: ולר' חנינא בן עקיבא דאמר: היוצא ליהרג נערך מפני שרמיו קצובין, ולא דורש את הפסוק כך, האי "כל חרם" מאי עביד ליה?

ומשנינן: מיבעיא ליה לברתניא: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר: לפי שמצינו למומתין בידי שמים כגון בעלים של שור המועד שהמית אדם שכתוב

ר' יוסי אומר: היוצא⁽¹⁰⁷⁾ ליהרג עצמו — נודר ומעריך ומקדיש, ואם הזיק חייב בתשלומין. [וזהו מימרא נפרדת ואינה שייכת לרישא של המשנה, והגמ' מפרשת מה הכוונה].

גמרא:

ומקשינן: בשלמא גוסס לא נידר, כיון דלאו בר דמים הוא לימכר בשוק. ולא נערך, משום דלאו בר העמדה⁽¹⁰⁸⁾ והערכה הוא, שאינו יכול לעמוד. וממעטים אותו לעיל מו"העמידו הכהן" "והעריכו הכהן". אלא יוצא ליהרג — בשלמא לא נידר, משום דלאו בר דמים הוא שאין לך אדם שקונוהו שהרי יפסיד מעותיו. אלא לא נערך — אמאי לא? והרי בערכין לא צריך שיהיה הנערך בר דמים.

ומשנינן: כדתניא: מנין היוצא ליהרג ואמר אחר ערכו עלי שלא אמר כלום? ת"ל "כל

כי יש לומר, שהקדש שונה כי בהקדש אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. אך בסוף הוכיחו התוספות שגוסס יכול לגרש ומוכח שהוא בן דעת גמור והוא הדין שיכול גם להקנות.

108. והרמב"ם [פ"א מערכין הי"ג] כתב שהטעם שגוסס אינו נערך הוא מפני שרוב גוססים למיתה והרי הוא כמת, ומת אין לו ערך ודמים. [ועיין לעיל הערה 55]

109. גם בזה כתב הרמב"ם שטעם הדבר הוא, כיון שנגמר דינו למיתה הרי הוא כמת ואין לו לא ערך ולא דמים.

107. הלחם משנה מדייק מהרמב"ם [פ"א מערכין הי"ד] שהזכיר דינים אלו שמעריך ונודר רק ביוצא ליהרג, שסובר הרמב"ם שגוסס אינו נודר ומעריך.

אך התוספות [ד א ד"ה ולא] כתבו, שגוסס נודר ומעריך, וכמו שמפורש במסכת שמחות. וכתב הלחם משנה, שיתכן שגם הרמב"ם סובר כך שגוסס נודר ומעריך, וזה שהזכיר דינים אלו רק ביוצא ליהרג, זה משום הדין שאם הזיק חייב.

והתוספות בקידושין [עח ב ד"ה לא צריכא] דייקו מרש"י שגוסס אינו יכול להקנות, והתוספות הקשו עליו ממסכת שמחות, שמפורש שהוא נודר ומקדיש. אך דחו ראיה זאת

בהם "השור יסקל וגם בעליו יומת" בידי שמים, שנותנין ממון ומתכפר להם, שנאמר "אם כופר יושת עליו וגו'", יכול אף בחייבי מיתה בידי אדם כן שיועיל כופר לפוטרם ממיתה, תלמוד לומר "חרם לא יפדה"! שמי שדינו ליהרג אין לו פדיון ליפטר ממיתה.

אין לי אלא מיתות חמורות שלא ניתנה שוגתן לכפרה, כגון מגדף ומקלל, שאם עבר עליהן בשוגג אינו מביא קרבן, שכיון שהם חמורות, אם עבר במזיד שדינו במיתה ב"ד אינו נפטר על ידי ממון. אבל מיתות קלות כמו רוצח ומחלל שבת, שהן קלות בזה שאם שגג בהן ניתנה שוגתן לכפרה, בקרבן או בגלות, מניין שגם להם לא מועיל כופר לפוטרם ממיתה אם הזידו? תלמוד לומר מזה שלא כתוב "חרם" אלא "כל חרם" שגם אלו אינם נפדים.

שינו במשנה: רבי יוסי אומר נודר ומעריך:

והוינן בה: וכי תנא קמא ברישא מי אמר שיוצא ליהרג לא נודר ומעריך? והרי לא דיבר אלא בנידר ונעריך. ובמה המחלוקת?

ומשינין: אלא בנידר ומעריך ומקדיש כולי עלמא לא פליגי שמועיל ביוצא ליהרג. כי פליגי בחיוב תשלומין באם הזיק ונהרג קודם שעמד בדין. תנא קמא סבר אם הזיק אינו חייב⁽¹¹⁰⁾ בתשלומין, ורבי יוסי סבר אם הזיק חייב בתשלומין.

ומפרשינן: במאי קמיפלגי? אמר רב יוסף: במלוח על פה אם גובה מן היורשין של הלוח לאחר מיתתו קמיפלגי.

תנא קמא סבר, מלוח על פה אין בה שעבוד נכסים, ולכן אינו גובה מן היורשין, ורק הלוח עצמו חייב לפרוע. וחיוב מזיק הוא מלוח על פה, שהרי אין על זה שטר ואין

ליהרג, והוא כמו שכיב מרע שדבריו ככתובים ומסורים, ובזה דוקא כתבו התוספות שערכו ונדרו חלים מיד וגובים מהיורשים, והגמרא להלן מדברת בסתם אדם שהעריך וזה באמת חוב רגיל ותלוי במחלוקת אם מלוח על פה גובה מהיורשים.

ובעולת שלמה ביאר, שכאן כיון שהוא יוצא ליהרג הרי כשהוא נודר ומעריך הוא יודע שלא יספיקו לגבות ממנו בחייו, ובוודאי כוונתו לשעבד את נכסיו, וכשאדם מתכוון בפירוש לשעבד את נכסיו כולם מודים ששעבודא דאורייתא וגובים מלוח על פה מהיורשים.

ובשיטה מקובצת תירץ את קושיית התוספות, שרק בנוקין שהזכיר רבי יוסי שחייב לשלם, חולק תנא קמא, וסובר, כיון שזה מלוח על פה, איננו גובה מהיורשים. אך בנידר ומעריך

110. מבואר בהמשך הסוגיא שהמחלוקת היא אם מלוח על פה שאין עליה שטר גובה מהיורשים או לא. וכתבו התוספות, שבמקדיש מובן שכולם מודים שהיוצא ליהרג יכול להקדיש, כי זה חל מיד על מה שהקדיש ואין כאן חוב שצריך לגבות מהיורשים.

אך הקשו התוספות, שבנידר ומעריך הרי זה רק חוב, ואם כן, גם בזה צריכים לחלוק כמו שחולקים בהזיק, ובגמרא מבואר שבנידר ומעריך גם כן אין מחלוקת וגובים מהיורשים.

ותירצו התוספות, שנידר ומעריך זה חל מיד ולכן כולם מודים שגובים מהיורשים, ותמהו האחרונים על דבריהם שהרי בגמרא להלן [כ א] מפורש שלגבות ערך מהיורשים תלוי במחלוקת אם מלוח על פה גובה מהיורשים.

והחתם סופר פירש שכאן הרי מדובר ביוצא

גובים מהיורשים. ורבי יוסי סבר מלוה על פה יש בה שעבוד נכסים, ולכן גובה אף מן היורשין, ואף שכבר אין הנכסים של הלוה, כבר נשתעבדו הנכסים מחיי הלוה, וכמו כן במזיק אף שהוא מלוה על פה, גובה הניזק מירשי המזיק.

רבה אמר לפרש מחלוקתם: דכולי עלמא בין רבנן ובין רבי יוסי סוברים מלוה על פה אינו גובה מן היורשין. שאין שעבוד נכסים רק במלוה בשטר. והכא במתניתין במלוה הכתובה בתורה [שהתורה חייבתו בתשלומין, כמזיק וכדו', ולא שהוא מחייב את עצמו כמלוה] קמיפלגי.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף הוא [היוצא ליהרג] אם חבל באחרים פטור. שלא ניתן לאחר שנגמר דינו ליהרג לחזרת עמידת בית דין. שאי אפשר להחזירו לב"ד ולדונו שוב על חיוב חבלתו, כיון שאסור לענות את דינו אלא יהרג לאלתר.

תנא קמא סבר: מלוה הכתובה בתורה לאו ככתובה בשטר דמיוא אלא היא כמלוה על פה. לפיכך אף במזיק לא משתעבדים הנכסים ואינו גובה מן היורשים.

ומקשינן: מכלל, דתנא קמא שמחייב, סבר א-1 שניתן לחזרת עמידת ב"ד לחייבו על חבלה? והרי זה עינוי הדין ולא יתכן שחולק בזה.

ורבי יוסי סבר: מלוה הכתובה בתורה כמו

ומשנינן: אמר רב יוסף: לעולם גם תנא קמא

לא הזכיר כלל רבי יוסי שחייב לשלם, רק אמר שחל הנדר והערך, ובזה מודה גם תנא קמא שחל הנדר והערך, אלא שלא יגבו מהיורשים כדין מלוה על פה שאינה נגבית מהיורשים.

ובקצות החושן הוכיח לא כך מכאן שמפורש בברייתא שהיוצא ליהרג שחבל באחרים חייב, הרי מוכח שחיוב מיתה שאינו חל בבת אחת עם חיוב הממון לא שייך בזה קם ליה בדרכה מיניה וחייב בתשלומים.

111. כתב בקצות החושן [רע"ה ו] שמלוה הכתובה בתורה שהיא ככתובה בשטר זה רק לענין שגובים מנכסים משועבדים, אבל לענין טענת פרעתי, ודאי יכול החייב לטעון פרעתי, כמו כל מלוה על פה שאין עליה שטר.

113. כך פירש רש"י שהטעם שפטורים על חבלתו הוא, כיון שעומד ליהרג אינו שווה כלום ופטורים עליו. וכתב הגרי"ז, שלפי זה רק מנזק פטורים עליו כיון שאין לו שיווי, אבל בצער וריפוי חייבים עליו כיון שהם אינם תלויים בשיווי.

112. בקצות החושן [שנא ב] הביא את דברי הסמ"ע, שאדם אשר התחייב מיתת בית דין שוב איננו מתחייב בחיובי ממון, כיון שכבר חייב מיתה הרי הוא פטור מחיובי ממון מדין קם ליה בדרכה מיניה.

אך מהגמרא בסנהדרין הוכיח הגרי"ז, שפטורים עליו מכל החיובים וגם מצער וריפוי, ועל כן ביאר הגרי"ז, שייסוד הפטור הוא כי מאחר שנגמר דינו למיתה הרי הוא גברא קטילא,